

Bakalářská práce

2016

Martina Urbanová

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Křesťanské ctnosti, osobnost učitele základní školy a jeho morální působení na žáky

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Martina Urbanová

Studijní obor: Pedagogika volného času, kombinovaná forma

Ročník: 2013/2016

2016

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

Podpis studenta:

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D. za cenné rady, připomínky, metodické vedení a čas, který mi při konzultacích věnovala.

Obsah

Úvod.....	6
I. Teoretická část.....	8
1. Křesťanské ctnosti.....	8
1.1 Vymezení pojmu ctnost.....	8
1.2 Ctnosti z pohledu dějinného vývoje.....	8
1.3 Rozdělení ctností.....	9
1.3.1 Kardinální ctnosti.....	9
1.3.2 Teologické ctnosti.....	11
1.4 Hodnota.....	13
1.4.1 Vymezení pojmu hodnota z filozofického hlediska.....	13
1.4.2 Psychologické pojetí hodnot.....	15
1.5 Vymezení pojmu charakter v psychologii.....	16
2. Osobnost učitele.....	19
2.1 Osobnost.....	19
2.2 Vymezení pojmu učitel.....	19
2.3 Typy osobnosti učitele.....	20
2.4 Charakterově volní vlastnosti učitele.....	22
2.5 Význam příkladu učitele pro žáky na základní škole.....	23
2.6 Výchovný styl učitele.....	24
2.7 Etická výchova v pojetí výchovy prosociálnosti.....	25
2.8 Základní faktory výchovného stylu prosociální výchovy.....	27
II. Praktická část.....	30
3. Kvalitativní výzkum.....	30
3.1 Cíl výzkumu.....	30
3.2 Hlavní výzkumná otázka.....	30
3.3 Metoda a technika.....	30
3.4 Popis výzkumného vzorku.....	31
3.5 Vytipování hledaných témat.....	32
3.6 Analýza hledaných témat.....	32
3.7 Hodnocení výzkumu.....	40
Závěr.....	41
Seznam použitých zdrojů.....	42
Seznam příloh.....	44
Příloha I.....	45
Abstrakt.....	52
Abstract.....	53

Úvod

Ve své bakalářské práci, která nese název Křesťanské ctnosti, osobnost učitele na základní škole a jeho morální působení na žáky, se pokusíme v jednání učitele identifikovat charakterové prvky korespondující s křesťanskými ctnostmi.

Při mé práci asistenta pedagoga a nyní vychovatele ve školní družině jsem se setkala s celou řadou učitelů. Jejich velice náročné povolání přirovnává Václav Holeček k pilotovi řídící dopravní letadlo. Toto povolání klade vysoké nároky na znalosti, dovednosti a celkovou osobnost učitele. Podle sociologických průzkumů ho můžeme nalézt vysoko na žebříčku prestižních povolání, která jsou však finančně podhodnocena.

Učitel během studia prochází procesem teoretické přípravy a následně získává praktické dovednosti. V každém životním období dochází k utváření postojů, cílů a hodnot, které potom profesní dráhu ovlivňují. Jak bylo uvedeno výše, je to velice náročné povolání, které klade vysoké požadavky na charakterové vlastnosti, morální postoje, psychickou odolnost každého učitele. Při formování charakteru je důležité opírat se o křesťanskou taxonomii základních ctností.

Bakalářská práce je složena z části teoretické a praktické. Teoretická část vymezuje v první kapitole pojem ctnost. Zpočátku se zabývá ctnostmi z pohledu dějinného vývoje, zdůrazňuje především učení Aristotela, Platóna a Tomáše Akvinského. Dále se věnuje základnímu rozdělení ctností a definuje jednotlivé ctnosti. Vymezuje pojem hodnota z filozofického i psychologického hlediska a definuje pojem charakter. Zmiňuje též různé typy charakteru.

Druhá kapitola se zabývá strukturou osobnosti učitele a popisuje některé typologie učitelovy osobnosti. Obrací pozornost na učitele jako nositele výchovných idejí a ideálů vzdělanosti. V další části této kapitoly se pojednává o významu příkladu učitele pro žáky na základní škole. Teoretickou část zakončuje kapitola o etické výchově v pojetí výchovy k prosociálnosti a základní faktory výchovného stylu prosociální výchovy.

V praktické části bakalářské práce nejprve přiblížíme cíle výzkumu a výzkumnou otázku. Následně se budeme zabývat technikou sběru dat, výběrem vzorku,

charakteristikou jednotlivých respondentů, vytipováním hledaných témat a jejich analýzou. Nakonec provedeme hodnocení celého výzkumu.

I. Teoretická část

1. Křesťanské ctnosti

V této kapitole nejdříve vymezíme pojem ctnost a potom se budeme věnovat ctnostem z pohledu dějinného vývoje. Dále se zmíníme o ctnostech a jejich rozdělení. Potom definujeme pojem hodnota z filozofického a psychologického hlediska. Nakonec se zmíníme o pojmu charakter.

1.1 Vymezení pojmu ctnost

Slovo ctnost se v dnešní době užívá velmi málo. Je považováno za přežitek a chybí i ve slovníku současného člověka. Nebylo tomu tak ale vždy, ctnost byla chápána jako společensky žádoucí hodnota, protože ctnostný člověk byl základem společnosti. Ani v dnešní době nelze považovat ctnost za pouhý ideál, ale reálnou možnost a potřebu člověka. Lidé jsou již unaveni z hédonického způsobu života a hledají trvalé hodnoty a smysl života. Mravní profil člověka se utváří ze série dobrých skutků a vede k dobrému návyku čili ke ctnosti.¹ Člověk chce být ze své přirozenosti dobrý a směřovat ke štěstí. Ctnosti může dosáhnout opakovanou činností, která bude směřovat k dobru. Touto opakovanou činností si vytvoří návyk neboli habitus. V pojetí Aristotela nebo Tomáše Akvinského je ctnost střed mezi dvěma krajnostmi v rovině horizontální. V rovině vertikální je to nejvyšší stav.² Ctnost je habitus, který představuje míru mezi nedostatkem a nadbytkem nějaké činnosti nebo vášně.³ Hodnota ctnosti spočívá v tom, že je zaměřena na trvalé, snadné, angažované, nelimitované dobro zaměřené na trvalý cíl.⁴

1.2 Ctnosti z pohledu dějinného vývoje

První zmínky o ctnostech pocházejí z antického období. Ctnost se v řečtině nazývá „arete“, něco, co budí úžas. Zatímco v latinských překladech znamená toto slovo „virtus“ neboli sílu. Řekové začali obdivovat chytrost a duševní vlastnosti. Občané, kteří stáli v čele prvních městských států „polis“, museli vynikat moudrostí, spravedlností, statečností a uměřeností. Tyto čtyři ctnosti zdůrazňuje i Platón ve svém učení.

¹ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 110.

² Srov. MACHULA, T. *Komentář k Etice Nikomachově II. kniha, Tomáš Akvinský* s. 12.

³ Srov. tamtéž, s. 8.

⁴ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 111.

Na Platónovo učení navázal Aristoteles. Aristotelovým klíčovým přínosem bylo rozdělení ctností. Dělí ctnosti na morální a rozumové. V Etice Nikomachově, kterou věnoval svému synovi, rozlišuje pět ctností rozumových a jedenáct ctností mravních. Rozumové ctnosti vznikají učením a jsou jím také rozvíjeny. Morální ctnosti vznikají ze zvyku, nejsou tedy dány v lidské přirozenosti.⁵ Můžeme je získat soustavným ctnostným jednáním. Mravní ctnost chápal Aristoteles jako vnitřní stav, kterého je možné dosáhnout pouze dlouhodobým opakováním dobrého jednání. Například z vlídného jednání se člověk stává vlídným. K upevňování zvyku pomáhá především výchova. Aristotelovo učení není individualistické, upřednostňuje společenství.

Na řecké filozofy navazují stoikové. Mezi ně můžeme zařadit například L. E. Senecu nebo císaře Marka Aurelia. Stoikové definují ctnost jako sklon duše člověka být sám se sebou ve shodě. Stoikové chápou ctnost jako samu krajnost, což je v rozporu s učením Aristotelovým, který chápe ctnost jako střed mezi dvěma krajnostmi.

Učení Tomáše Akvinského, který byl křesťanský filozof a teolog scholastické tradice, navazuje na filozofii Platóna a Aristotela. Uvádí čtyři kardinální ctnosti, prozíravost, spravedlnost, statečnost a uměřenost.⁶ Ctnosti jsou nazývány slovem kardinální podle latinského slova označujícího veřeje.⁷ Podobně jako dveře visí na pantech, tak na těchto kardinálních ctnostech jsou závislé ostatní menší ctnosti, které jsou jejich plody.⁸

1.3 Rozdělení ctností

Ctnosti dělíme na kardinální a teologické. Ctnosti vlité od Boha i ty, o které se člověk mravně usiluje, pracují v součinnosti. Tyto ctnosti si následně blíže představíme.

1.3.1 Kardinální ctnosti

Ke ctnostem řadíme základní kardinální ctnosti, moudrost, spravedlnost, statečnost a mírnost a dále ctnosti teologické. Mezi ně patří víra, naděje a láska.

⁵ Srov. MACHULA, T. *Komentář k Etice Nikomachově II. kniha, Tomáš Akvinský* s. 37.

⁶ Srov. MACHULA, T. *Otázky o ctnostech III. Kardinální ctnosti, Tomáš Akvinský*, s. 29.

⁷ Srov. KREEFT, P. *Návrat ke ctnostem*, s. 51.

⁸ Srov. tamtéž, s. 51.

Moudrost neboli prozíravost je jednou ze základních ctností a je vždy uváděna jako první ctnost. Bez této ctnosti by nebylo možno rozvíjet ctnosti ostatní. Dává člověku schopnost jednat na základě správného úsudku.⁹ Není zde stanoven žádný přesně daný návod, ale člověk svou prozíravostí a hledáním optimálního středu se naučí jednat správně a to, k čemu se rozhodl, i vykonat. Člověk postupuje tak, že nejprve pozná skutečnosti, které souvisí s provedením daného úkonu, a po důkladném zvážení rozhodne a vykoná danou činnost. Moudrost je základem všech ostatních kardinálních ctností.

Spravedlnost, latinsky *iustitia*, je habitus, který umožňuje každému člověku přiznat jeho právo a odstraňovat, co brání nebo škodí spravedlnosti.¹⁰ Spravedlnost se může vztahovat k dobru pro společnost, pro rodinu, pro jedince. Spravedlnost může být porušena krádeží, vraždou, nactiutrhaním, cizoložstvím.¹¹ Podle Aristotela je to jedna z nejdůležitějších ctností, neboť se vztahuje k druhému člověku. Spravedlnost je inspirovaná láskou a jako mravní ctnost nemůže být s láskou v rozporu. Láska k bližnímu dokáže nejlépe rozpoznat, co mu vlastně přísluší. Spravedlnost zajišťuje základní potřeby lidské existence. Přisuzuje člověku, co je mu vlastní a ponechává, co mu po právu náleží. Tato podoba spravedlnosti se nazývá atributivní. Dále pak spravedlnost dává člověku, co mu přísluší, k čemu je oprávněn, ale ještě nevlastní. Tuto podobu spravedlnosti nazýváme poměrnou. Poměrná spravedlnost se pak dělí na směnnou, distributivní, mezinárodní a sociální.¹²

Spravedlnost směnná se týká dobra jedince vůči dobru druhého jedince. Upravuje vztahy mezi jednotlivými lidmi ve společnosti a usiluje o vzájemné vyrovnání. Nejvíce se projevuje v obchodním a hospodářském životě.

Spravedlností distributivní se rozumí spravedlivé rozdělování požitků a břemen. Zde můžeme uvést příklad imigrantů, které bychom měli přijmout do Evropy a nabídnout jim pracovní místa, sociální zabezpečení a zdravotní péči. Oni by měli přijmout povinnost platit daně a podílet se na fungující ekonomice.

Spravedlnost mezinárodní se týká dobra jednotlivých národů. Na základě přirozené svobody člověka a jeho práv, která vycházejí z přirozeného zákona, všichni lidé mají právo na život, na kulturu a vlastnictví.

⁹ Srov. MACHULA, T. *Otázky o ctnostech III. Kardinální ctnosti, Tomáš Akvinský*, s. 49.

¹⁰ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 112.

¹¹ Srov. tamtéž, s. 113.

¹² Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 113.

Sociální spravedlnost se týká ideálního nastavení společenských vazeb a principů. V ideální společnosti jedinec není předem znevýhodněn nebo postihován za své vlastnosti nebo okolnosti, které nemohl ovlivnit. Například místo narození, barva pleti, zdravotní postižení.

Statečnost, latinsky fortitudo, je ctnost, která dává člověku schopnost prosadit se skrze mravní dobro vůči těžkostem.¹³ Statečnost neznámá, že se člověk nemá bát, ale nemá podléhat strachu. Člověk díky statečnosti dokáže snášet nesnáze a svými skutky dosáhne vítězství dobra. Pro dobrý cíl člověk nedbá na smrtelná nebezpečí.¹⁴

Uměřenost, latinsky temperantia, je ctnost zachování správné míry při naplňování potřeb. Usměňuje člověka do správných mezí žádostivosti, které se týkají dovolených věcí. Mohou však v životě člověka nabýt nesprávného významu.¹⁵ Uměřenost se může projevit například u jídla a pití, při uplatnění nebo v sexuální oblasti. Uměřenost můžeme také nazvat správnou mírou, vyrovnaností, uspořádáním a harmonií v životě. Člověk si volí „zlatou střední cestu“.

1.3.2 Teologické ctnosti

Dalšími ctnostmi je trojice ctností teologických. Jsou to ctnosti pocházející od Boha, které přesahují naši přirozenost. Pojednává o nich Tomáš Akvinský, který se ve svém díle zabývá především láskou a nadějí. Mezi teologické ctnosti patří také víra. Rozdíl mezi teologickými a přirozenými ctnostmi můžeme nalézt v základním postřehu. Přirozené ctnosti lze získat dlouhodobým úsilím, teologické jsou však vlité od Boha. Nelze je získat jiným způsobem než od Boha.¹⁶

Láska je nejdůležitější ctností. Má několik podob. Můžeme hovořit o lásce přátelské, mateřské, příbuzenské, milenecké, lásce k Bohu. Působením lásky se přirozené ctnosti mohou stát nejvyšším dobrem.¹⁷ Základním slovem, které označuje lásku, je amor. Není to nějaký typ lásky, ale obecně láska. Nejvyšší její formou je láska označovaná slovem caritas, které je rovnocenným výrazem k řeckému slovu agapé. Láska caritas je ctnost, kterou si nelze osvojit přirozeným úsilím. Je to vlitá schopnost milovat Boha a bližního. Člověka pozvedá nad možnosti jeho přirozených schopností.¹⁸

¹³ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 113.

¹⁴ Srov. MACHULA, T. *Otázky o ctnostech III. Kardinální ctnosti, Tomáš Akvinský*, s. 87.

¹⁵ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 113.

¹⁶ Srov. MACHULA, T. *Teologické ctnosti v křesťanském životě*, s. 5.

¹⁷ Srov. MACHULA, T. *Otázky o ctnostech II. Láska a Naděje, Tomáš Akvinský*, s. 17.

¹⁸ Srov. tamtéž, s. 22.

Tato láska nás vede na prvním místě k lásce k Bohu, na druhém k lásce milovat sebe sama a na třetím k lásce milovat bližního. Podle Tomáše Akvinského v případě lásky k bližnímu můžeme milovat především ty lidi, kteří jsou s námi nějak ve spojení.¹⁹ Máme tedy milovat členy rodiny, spolupracovníky, vzdálenější příbuzné, ale i lidi, se kterými jsme v každodenním styku. Jestliže k nim budeme mít lásku, budeme k nim i spravedliví a budeme šířit pokoj. Láska je kořenem a hybatelem všech ctností, vybízí ostatní ctnosti konat a směřovat k nejvyššímu cíli, k dobru. Vše, co koná, by měl člověk dělat ve jménu lásky. Potom bude jeho bytí směřovat k dobru a najde plnost a smysl života.

Ctnost naděje je schopnost očekávání budoucího dobra, jež je obtížně dosažitelné.²⁰ Bez naděje nemůže člověk existovat. Čím by byl náš život, kdybychom neměli žádnou naději? Naděje vymizí jenom tehdy, pokud začneme plně rezignovat a tím ztratíme naději, že se naše problémy vyřeší. I když se nám zdá naše situace bezvýchodná, vždy existuje nějaká naděje. Člověk doufá v získání něčeho dobrého buď pomocí druhého člověka, nebo svou vlastní mocí.²¹ Blaženost, která je nejvyšším dobrem, můžeme získat pouze s Boží pomocí.²² Naděje však může také vést k zoufalství, pokud se nám naše představy nenaplní. Člověk propadá beznaději a dochází ke ztrátě víry. Takový život člověka zeje prázdnotou, protože nevidí žádnou naději do budoucna. Naděje, která je však založena na Boží lásce, nikdy neselže a jejími plody se stanou radost a pokoj.

Víra je trvalý stav mysli, kterým náš rozum pevně souhlasí s neviditelnými věcmi. Tímto trvalým stavem v nás začíná nová forma existence.²³ Víra je založena na osobním rozhodnutí jednotlivce, zda přijme vztah s Bohem. Člověk, kterému je dán dar víry, by si měl uvědomit jedinečnost této nabídky. Ne každý se však rozhodne toto volání k víře přijmout. V případě, že se rozhodne víru přijmout, musí o ni pečovat a nedovolit, aby došlo k jejímu oslabení. Víra je úzce spojena s láskou. Je to vztah člověka k Bohu. U nevěřícího jde o vztah k druhému člověku. Tento vztah se zakládá na důvěře, otevřenosti a přiblížení.

Víra, naděje a láska jsou ctnosti, které jedna bez druhé nemohou existovat. Pomocí těchto tří ctností můžeme vystavět dům, který nic nezboží. Víra člověka jsou pevné

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 23.

²⁰ Srov. MACHULA, T. *Otázky o cnostech II. Láska a Naděje, Tomáš Akvinský*, s. 283.

²¹ Srov. MACHULA, T. *Otázky o cnostech II. Láska a Naděje, Tomáš Akvinský*, s. 283.

²² Srov. tamtéž, s. 285.

²³ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 127.

základy, na kterých stavíme svůj život. Naděje jsou zdi a láska všechno zastřešuje. V dnešní době je velmi důležité, aby člověk měl na čem stavět, o co se opřít a kde se schovat. Tyto ctnosti pomáhají křesťanům žít život v plnosti a přesáhnout tento život na věčnost. Člověk může dojít blaženosti a přiblížit se k Božímu království.

Tato část bakalářské práce definovala pojem ctnost a zmínila jednotlivé mravní ctnosti a jejich rozdělení. Křesťanské pojetí mravních ctností vychází z antického pojetí a je obohaceno o křesťanské aspekty. Dále se zabývala ctnostmi teologickými, které jsou vlité od Boha. V první řadě teologickou ctností lásky, která je základním kamenem dalších ctností. U věřících lidí jde o lásku k Bohu, u nevěřících se projevuje láskou k sobě samému a k bližnímu člověku. Další teologickou ctností byla naděje, jež je u nevěřícího nadějí v lepší budoucnost, která se vždy nemusí vyplnit. Naděje u věřícího člověka je opřena o Boží lásku, která nikdy nezklame. Poslední vlitou ctností byla víra, která znamená u nevěřícího člověka důvěru v druhého. Je to víra v neporušený morální řád, tak jak jej vnímá svědomí. U věřícího člověka se jedná o víru v Boha.

Lidské ctnosti jsou pevné postoje, které mohou řídit jednání učitele na základní škole. Dosahuje se jich lidským úsilím, jež vede rozum a svobodná vůle a víra v Boha nebo víra v řád a v obecné hodnoty.

1.4 Hodnota

Hodnota je vlastnost, kterou člověk přisuzuje určitému objektu podle toho, jak uspokojuje jeho potřeby a zájmy. Hodnota znamená to, čeho si jednotlivci nebo skupiny váží, čeho si cení.

1.4.1 Vymezení pojmu hodnota z filozofického hlediska

Hodnotová filozofie vznikla v 19. století. Pojem hodnota poprvé použil německý filozof Herman Lotze. Vyjádřil to, čím se naše hodnocení řídí a orientuje. V hodnocení člověk porovnává, co je za dané situace lepší a co je horší, naše hodnocení bývají odstupňována. Hodnoty se projevují jen v hodnocení a tvoří se v jeho průběhu. Dáváme jedné věci přednost před jinou a tuto volbu dovedeme zdůvodnit.

Palouš uvádí, že hodnota se teprve stane hodnotovou skutečností, jestliže člověk pro ni něco obětuje.²⁴ Jestliže se například obětuje pro druhého člověka, tento člověk má pro nás určitou hodnotu.

Kučerová dělí hodnoty do tří skupin. Jsou to hodnoty přírodní, které jsou projevem úsilí udržet existenci života. Těmito hodnotami rozumíme uspokojení potřeby tepla, světla, spánku, odpočinku a jídla. Potom jsou to hodnoty civilizační, jež jsou výsledkem výroby, směny a společenského poznání. Na nejvyšším stupni tohoto pomyslného žebříčku jsou hodnoty duchovní. Je to potřeba člověka hledat podstatu, řád a smysl lidského života. Patří sem tvůrčí sebeuvědomění a sebevyjádření, úsilí postihnout smysl věcí, plnost života, tvořivá práce, intelektuální rozvoj, citové bohatství, vzdělanost a tvorba.²⁵

Robert Spaemann uvádí, že hodnotami nazýváme obsahy nebo předměty, na něž jsou zaměřeny pocity. Jestliže člověk tématem svého života a cílem svého jednání učiní subjektivní blaho, neučiní poznání hlubšího blaha, které přesahuje naši podstatu. Kdo je schopen odhlédnout od sebe sama a těšit se na něco nebo z něčeho, objeví pravý smysl hodnoty.²⁶ Člověk by se měl učit citu pro hodnoty, umět rozlišovat, co je důležité a co není. Jestliže nám chybí základna pořadí našich hodnot, nemůžeme být v souladu se sebou samými ani s druhými lidmi.²⁷ Člověk získává své hodnoty především zkušeností a učením. Je to podobné jako u ctností, které získáváme určitou opakovanou činností, jež se pak stane zvykem. Ctnostem i hodnotám se musíme učit celý život. Jak už jsme výše uvedli, ctnost je habitus, který se utváří opakovanou činností a je neměnný. V našem jednání nám právě ctnosti pomáhají rozhodovat se dle návyku. Ctnosti nám mohou pomoci při stanovení našeho pořadí hodnot. Pomocí ctností pak můžeme dospět k souladu se sebou samým i s druhými lidmi. Teologické ctnosti jsou vlité od Boha a můžeme jich dosáhnout svým duchovním růstem.

Oproti tomu německý filosof Immanuel Kant zdůrazňuje morální zákon, který je založen pouze na rozumovém chápání. Zde se liší křesťanský výklad ctností Tomáše Akvinského od Kantova učení. Kant se odklání od názoru, že člověk zákonitě směřuje k dobru a ke štěstí. Morálka nemůže být založena na našem náboženském přesvědčení, ale pouze na rozumovém chápání. Stanovuje principy, které jsou univerzální,

²⁴ Srov. PALOUŠ, R. SVOBODOVÁ, Z. *Homo educandus filozofické základy teorie výchovy*, s. 49.

²⁵ Srov. KUČEROVÁ, S. *Člověk, hodnoty, výchova*, s. 72,73.

²⁶ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 33.

²⁷ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 34.

kategorické a vnitřně konzistentní. K tomu člověk potřebuje maximu, což je obecný rozumový princip. Tohoto principu lze dosáhnout bezpodmínečným příkazem neboli kategorickým imperativem. Člověk však ztrácí pozitivní motivaci k jednání, morální jednání je pro něj pouze povinností.²⁸ Morálka je podle Kanta buď předepsaná někým jiným, nebo autonomní, kterou si svobodný člověk vytváří sám.

Jako protipól Kantovu imperativu se staví dílo Maxe Schelera. Ten do protikladu vůči povinnosti staví křesťanskou myšlenku lásky, která záleží na vlastním rozhodnutí. Člověk, jestliže má něco přikázáno povinností, nemá možnost si vybrat podle vlastní vůle a cítění.²⁹ Osoba a její hodnoty nejsou určovány samotným rozumem, ale vůlí, city a láskou. Rozděluje hodnoty na nižší a vyšší. Dále dělí hodnoty na čtyři skupiny. První skupinou jsou hodnoty příjemného a nepříjemného, druhé jsou hodnoty vitálního cítění, jako třetí jsou to duchovní hodnoty. Na nejvyšším stupni jsou pak hodnoty svatosti. Vyústění hodnot a pojetí citu je v řádu lásky, který tvoří protipól rozumu.³⁰ Sféra hodnot je podle Schelera totožná se sférou citů.

1.4.2 Psychologické pojetí hodnot

Hodnoty z hlediska psychologie souvisí úzce s motivací osobnosti. Stejně jako potřeby tvoří základní složky našich životních motivací. U lidské osobnosti musíme rozlišovat její charakter, schopnosti a motivační dynamiku. Právě do poslední složky spadají hodnoty, které jsou u každého člověka rozdílné. Z pohledu vývojové psychologie se hodnoty v průběhu života mění. V první polovině života můžeme považovat za nejvyšší hodnotu úspěch, ve druhé například užitečnost. Člověk se musí stále rozhodovat. Ujasněná silná hodnota ho pak vede k cíli.

Viktor E. Frankl zdůrazňuje naplnění vnitřní skutečnosti prostřednictvím uskutečňování hodnot. Zakladatel logoterapie klade důraz na duchovní rozměr člověka. V jeho učení se objevuje pojem sebetranscendence. Bytostné lidství se jeví jako bytí, které směřuje nad sebe sama. Člověk je na světě proto, aby se angažoval pro nějakou osobu, ideu, věc. Výraz pravého lidství je v oddanosti úkolu, ve službě nějaké věci, v odvaze sebe přehlédnout a zapomenout na sebe. Frankl říká, že v popředí výchovných cílů má stát otázka po smyslu života. Uvádí, že žijeme v době, kdy univerzální hodnoty

²⁸ Srov. MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*, s. 60.

²⁹ Srov. SCHELER, M. *Můj filozofický pohled na svět*, s. 48, 49.

³⁰ Srov. SCHELER, M. *Můj filozofický pohled na svět*, s. 46,47.

upadají, je zde tzv. existenciální vakuum. Aby člověk mohl najít morální podstatu, je nucen spoléhat na své svědomí.³¹ Hodnoty mezi sebou nemohou být v rozporu, protože vyznáváme určitou stupnici hodnot. Jedna hodnota v prožívání převyšuje druhou.³²

Frankl dělí hodnoty na tvůrčí, zážitkové a postojevé. Jestliže upřednostňujeme v životě tvůrčí hodnoty, hledáme smysl života v naší práci, v našich aktivitách, v tom, co po sobě zanecháváme. Smysl života můžeme hledat také skrze estetické prožitky, to jsou hodnoty zážitkové. Frankl zdůrazňuje také hodnoty postojevé, které jsou na žebříčku hodnot nejvýše. Jestliže existence člověka je ochuzena o hodnoty tvůrčí a zážitkové, je tu možnost realizovat hodnoty postojevé. Jde o hodnoty statečného postoje, kdy člověk i přes nepřízeň osudu má v sobě sílu vyrovnat se s problémem, nachází smysl života spolu s vědomím, že nežil zbytečně a zanechá po sobě nějaký rukopis.³³

Z uvedeného vyplývá, že vztah mezi hodnotou a ctností je ten, že ctnost je habitus, díky němuž člověk trvale a vytrvale usiluje o hodnoty spojené s dobrem pro svět, druhé lidi a pro něho samotného.

1.5 Vymezení pojmu charakter v psychologii

Charakter je soubor psychických vlastností člověka, které se zakládají na mravních zásadách a projevují se v chování a činech člověka. Charakter není vrozený, utváří se během života výchovou, sebevýchovou a dalšími společenskými vlivy. Charakter dává lidskému jednání obsah. Morální charakter v užším slova smyslu kontroluje a reguluje chování člověka podle morálních norem a požadavků. Je těsně spjat s temperamentem, s motivací a s intelektem.³⁴ Vyspělost charakteru můžeme posuzovat podle ideálů, zásad a hodnot dané osobnosti. Mít charakter z psychologického hlediska znamená řídit se morálními zásadami. Charakterní osobnost usiluje o stálou seberegulaci a sebereflexi. Úroveň charakteru závisí na tom, o jaké hodnoty se regulativní princip opírá.³⁵

³¹ Srov. FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl*, s. 14,15.

³² Srov. tamtéž, s. 10.

³³ Srov. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*, s. 61,62.

³⁴ Srov. ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 165.

³⁵ Srov. SMĚKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*, s. 362.

Charakter můžeme rozdělit na autonomní a heteronomní. Člověk s autonomním charakterem se řídí mravními principy, s nimiž se ztotožnil jako s vlastními. Jestliže se člověk opírá o vnější autoritu, která mu říká, co je správné a co špatné, jedná se o charakter heteronomní. Podle jiného rozdělení se může jednat o charakter subjektivní a objektivní. Člověk se subjektivním charakterem se řídí svými potřebami a city bez ohledu na to, co tomu říká okolí. Objektivním charakterem se vyznačuje takový člověk, který se řídí obecně uznávaným ideálem dokonalosti, spravedlnosti, dobra, lásky a cti.³⁶

Struktura charakteru je souhrnem kladných povahových vlastností. Jsou to vlastnosti vyjadřující vztah k sobě, například cílevědomost, vytrvalost, stálost motivů, odvaha a statečnost. Dále jsou to vlastnosti altruistické, které vyjadřují vztah k druhým lidem. Můžeme mezi ně zařadit dobrosrdečnost, štědrost, upřímnost. V neposlední řadě jsou to vlastnosti vyjadřující vztah k činnosti, například pracovitost nebo důkladnost.

Součástí charakteru je rovněž svědomí. Svědomí je systém vnitřní morální kontroly. Jestliže člověk jedná ve shodě s morálními zásadami, přináší mu to pocity uspokojení. Jestliže však tyto zásady porušuje, působí mu to výčitky a pocity neuspokojení.³⁷

Freud označuje svědomí termínem superego. To zahrnuje podle pozdějších výzkumů dva subsystemy. Je to ideální já, jež je vyjádřením toho, co je morálně dobré. Oproti tomu je to klasické superego, které vyjadřuje to, co je morálně špatné.³⁸

Z uvedeného vyplývá, že charakter těsně souvisí s temperamentem. Například Cloninger spolu se svými spolupracovníky vypracoval psychologický model temperamentu a charakteru. Tento model zahrnuje sedm dimenzí osobnosti. Práce věnuje pozornost pouze třem charakterovým dimenzím:

- Sebedeterminace, kontrola a řízení vlastního chování podle zvolených cílů a hodnot.
- Kooperativnost, empatie, pomoc druhým, tolerance.
- Transcendence, překračování sebe samého ve vztahu k druhým lidem, soucítění, spoluprožívání s druhými lidmi i s přírodou, hodnotové orientace překračující jedince a jeho úzký prospěch, náboženské postoje.³⁹

³⁶ Srov. tamtéž, s. 363.

³⁷ Srov. ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 165.

³⁸ Srov. ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 166.

Charakterové vlastnosti řídí člověka a jeho činnost zevnitř. Nejvíce se na utváření charakteru podílí výchova, škola, společnost, později sebevýchova. Při formování charakteru je možno opírat se o křesťanskou taxonomii základních ctností. Například o spravedlnost, umírněnost, moudrost, odvahu, pokoru a další. Jestliže se při formování charakteru člověk opírá o návyk jednat ctnostně, stává se ctnostným. Je to jeho zvnitřnělá potřeba jednat ctnostně v každé životní situaci. Tento návyk se stává nedílnou součástí charakteru člověka.

Příklady vlastností morálního charakteru jsou totožné s projevy ctností, kterými jsou láska, statečnost, moudrost, naděje a spravedlnost. Psychologie tedy umí ctnosti popsat jako součást morálního charakteru, ale nepojmenovává je tak.

³⁹Srov. ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 167.

2. Osobnost učitele

Nejdříve vymezíme pojem osobnost z obecného hlediska. Potom se budeme věnovat definici pojmu učitel a jednotlivým typům osobnosti učitele. Dále se zmíníme o charakterově volných vlastnostech učitele, významu příkladu učitele na základní škole a výchovném stylu učitele.

2.1. Osobnost

Původ pojmu osobnost nalezneme v latinském slově *persona*, které označovalo masku, později osobu. Pojem osobnost není lehké vymezit hned z několika důvodů. Existuje celá řada definic a náhledů na problematiku osobnosti. Osobnost je velice složitý pojem, proto ho není jednoduché obsáhnout v celé šíři. Uvedme alespoň dva základní pohledy na osobnost. Z psychologického hlediska se pod pojmem osobnost rozumí člověk s biologickými, sociálními a psychologickými aspekty. Osobností ale také rozumíme určitého konkrétního člověka, který je odlišný od ostatních ve svých vlastnostech, zkušenostech a životním stylu.⁴⁰

2.2. Vymezení pojmu učitel

Je velmi složité charakterizovat pojem osobnost učitele. V odborné literatuře není většinou tento pojem přímo definován, ale existuje mnoho nejrůznějších pohledů na pedagoga. V pedagogickém slovníku se můžeme dočíst, že učitel je profesně kvalifikovaný pracovník, který je hlavním článkem vzdělávacího procesu a je spoluzodpovědný za přípravu, řízení a organizování tohoto procesu.⁴¹ Smyslem jeho profesní aktivity je předávání poznatků, postojů a dovedností, které jsou specifikovány ve formálních kurikulárních dokumentech pro žáky a studenty, kteří jsou zapsáni do vzdělávacích institucí. Učitel provádí přímou vyučovací činnost a spadá do kategorie pedagogických pracovníků.⁴²

Z uvedeného vyplývá, že být učitelem znamená být nejen nositelem výchovných idejí a ideálů vzdělanosti, ale především být osobností. Touto osobností se může stát pouze ten, kdo vychovává sám sebe, kdo je schopen pochybovat o sobě samém a jít cestou celoživotního vzdělávání.⁴³

⁴⁰ Srov. ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, s. 111.

⁴¹ Srov. PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E. MAREŠ J. *Pedagogický slovník*, s. 326.

⁴² Srov. PRŮCHA, J. *Učitel Současné poznatky o profesi*, s. 21.

⁴³ Srov. VALIŠOVÁ, A. KASÍKOVÁ, H. a kolektiv *Pedagogika pro učitele*, s. 16.

Základními kvalitami učitele jsou podle Jůvy zejména hodnotová orientace, všeobecné vzdělání, osobnostní rysy a charakter. Jako první podmínku účinné výchovy vidí učitelovu hodnotovou orientaci. Učitel svým jednáním, chováním a příkladem naplňuje hodnoty a předává je svěřeným žákům. Právě živý příklad a každodenní chování jsou nejsilnějšími nástroji rozvoje hodnotové orientace žáků. Jůva dále podotýká, že učitelova hodnotová orientace je účinná jenom tehdy, jestliže je spojena s jeho kvalitním vzděláním. Základem by měl být všeobecný filozofický, politický, vědecký a kulturní rozhled.⁴⁴ Vidíme, že se zde nepřímo prostřednictvím pojmů hodnotová orientace a charakter odkazuje na důležitost rozvíjení ctností u osobnosti učitele.

Na osobnost učitele jsou v dnešní době kladeny veliké nároky jak ze strany vedení, tak ze strany žáků, rodičů i široké veřejnosti. Je mnoho studií, které pojednávají o tom, jaký by měl úspěšný učitel být. Z pohledu žáků by měl být v první řadě spravedlivý, rozhodný a měl by umět s přehledem řešit konfliktní situace. Žáci oceňují, jestliže učitel má radost z jejich úspěchů a udělá si na ně vždy čas. Je důležité, aby byl přirozeně dominantní a uměl si zachovat ve třídě kázeň a pořádek.⁴⁵ I zde tedy můžeme nalézt vztah ke ctnostem spravedlnosti, lásky nebo moudrosti.

2.3. Typy osobnosti učitele

Učitel svojí osobností výrazně ovlivňuje výchovně vzdělávací proces. Každý učitel předává svým žákům nejen nové vědomosti a dovednosti, ale podílí se i na formování jejich mravních postojů, hodnot a utváří tak jejich osobnost. Strukturu osobnosti učitele můžeme popsat pomocí následujících oblastí. Jako první oblast můžeme zmínit pedagogovu motivaci k učitelskému povolání.⁴⁶ Z tohoto hlediska můžeme učitele rozdělit na dva základní typy:

- Logotrop

Učitel je převážně zaměřený na obsah svého předmětu. Takový typ upřednostňuje práci na interaktivní tabuli, připravuje prezentace, rád vede kroužky se speciálním zaměřením, s nadšením získává žáky pro svůj předmět.

- Paidotrop

⁴⁴ Srov. JŮVA, V. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*, s. 56,57.

⁴⁵ Srov. HOLEČEK, V. *Psychologie v učitelské praxi*, s. 102.

⁴⁶ Srov. HOLEČEK, V. *Psychologie v učitelské praxi*, s. 13.

Tento typ učitele je spíše orientovaný na žáky, zabývá se jejich emocemi, postoji, problémy a zájmy.⁴⁷

Tuto typologii vypracoval Caselman, který dále ještě rozděluje tyto dva základní typy na další podkategorie:

- Filozoficky orientovaný logotrop, který za svůj cíl považuje seznámit žáky se základními filozofickými směry a pomáhá jim nalézt smysl života.
- Vědecky orientovaný logotrop. Tento typ učitele chce své žáky především nadchnout pro svůj předmět, umí je zaujmout a velmi srozumitelně jim vysvětlit látku. Upřednostňuje svůj předmět před ostatními a přehlíží věkové a individuální zvláštnosti žáků.
- Individuálně psychologicky orientovaný paidotrop se snaží žáky pochopit a v případě potřeby jim pomoci. Má k žákům kladný vztah a vyznačuje se značným výchovným vlivem. Ve vzdělávání žáků může však značně zaostávat.

Obecně psychologicky orientovaný paidotrop se soustředí na vzdělání i výchovu. Snaží se utvářet žákovu osobnost, ale také u něj vzbudit zájem o učivo.⁴⁸ Jůva v učiteli vidí iniciátora a organizátora výchovně vzdělávacího procesu, který koncipuje obsah výuky, provádí vstupní, průběžnou a výstupní diagnózu, rozhoduje o používání vhodných prostředků, forem a metod a vhodně uzpůsobuje výchovný proces ve shodě s věkovými a individuálními zvláštnostmi žáků.⁴⁹ Jůva také upozorňuje, že učitelova osobnost je jedním ze základních kamenů výchovně vzdělávacího procesu, neboť na jejích morálních, odborných i pedagogických kvalitách závisí rozvoj osobnosti vychovávaného jedince.⁵⁰ V procesu učení se uplatňuje řada rysů pedagogovy osobnosti. Je to například schopnost hledat stále nové podněty a umět měnit stav věcí. Dále je to učitelův morální postoj, který vychovává žáka k hodnotám humanismu, demokratismu a vlastenectví. V další řadě je to důvěra v žákovy schopnosti a podněcování k radostnému přístupu k práci. Závěrem můžeme uvést pedagogický takt, klid a pedagogické zaujetí.⁵¹

⁴⁷ Srov. HOLEČEK, V. *Psychologie v učitelské praxi*, s. 14.

⁴⁸ Srov. HOLEČEK, V. *Psychologie v učitelské praxi*, s. 14.

⁴⁹ Srov. JŮVA, V. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*, s. 55.

⁵⁰ Srov. JŮVA, V. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*, s. 55.

⁵¹ Srov. JŮVA, V. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*, s. 58.

V praxi neexistuje vyhraněný typ učitele z pohledu motivace učitelského povolání. Spíše se setkáváme s učitelem, který má jeden převládající typ motivace a z dalších typů má některé charakteristiky.⁵² Učitel je motivován ke své profesi také uspokojováním některých psychických potřeb. Můžeme například uvést potřebu poznání nového, tuto schopnost pak může předávat svým žákům. Další potřebou může být touha pomoci svěřeným žákům zvládnout učení, rozvíjet jejich osobnost a připravit je na budoucí život.⁵³

Další důležitou oblastí osobnosti učitele jsou jeho volní vlastnosti. Jedná se o souhrn vlastností, které mají morální význam. Můžeme mluvit například o zdravém sebepojetí, jež je souborem postojů jedince k sobě.⁵⁴ Obsahuje složku kognitivně poznávací, což je sebepoznání. Dále složku emočně hodnotící, jež můžeme nazvat sebehodnocení a v neposlední řadě nesmíme zapomenout na složku konativně volní, kterou nazýváme seberealizace. Helus zdůrazňuje, že učitelovo sebepojetí se formuje především na počátku jeho pedagogické praxe. Základními články učitelova sebepojetí jsou faktory, jakými na něho reagují a co od něho očekávají žáci, kolegové, rodiče a nadřízení. Zdravá sebedůvěra ve své schopnosti, didaktické dovednosti, je základem úspěchu každého učitele.⁵⁵

Pokud hovoříme o vztahu učitele k dětem, měla by se v tomto vztahu projevit především přátelství a láska. V kombinaci s určitým stupněm dominance můžeme hovořit o laskavé náročnosti učitele. Učitel se chová k žákovi důstojně a s úctou, nenapadá žakovu osobnost. Laskavá náročnost obsahuje pohlazení, ale i potrestání.⁵⁶

2.4. Charakterově volní vlastnosti učitele

Mezi další charakterově volní vlastnosti patří vztah učitele k hodnotám. Zahrnuje postoje k duchovním i materiálním hodnotám. Každý učitel by měl vést žáky k rozlišování dobra a zla, k touze po lásce a hledání smyslu života. Nejdříve však by sám učitel měl zaujmout k těmto otázkám kladné stanovisko. Je důležité, aby učitelé měli rozvinutou duchovní dimenzi a optimistický postoj k životu. Také by měli být bezúhonní i v osobním životě.⁵⁷ K tomu jim mohou pomoci právě seberegulační

⁵² Srov. HOLEČEK, V. *Psychologie v učitelské praxi*, s. 15.

⁵³ Srov. tamtéž, s. 15.

⁵⁴ Srov. HOLEČEK, V. *Psychologie v učitelské praxi*, s. 19.

⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 25.

⁵⁶ Srov. HOLEČEK, V. *Psychologie v učitelské praxi*, s. 22.

⁵⁷ Srov. HOLEČEK, V. *Psychologie v učitelské praxi*, s. 23.

vlastnosti.⁵⁸ Těmito vlastnostmi kontrolují své chování a prožívání. Mezi seberegulační vlastnosti můžeme zařadit sebevědomí, sebepoznání, sebehodnocení, sebekritiku, selfkoncept a svědomí. Svědomí je soustava vnitřních mravních zásad. Jedná se o zvnitřněný systém zákazů a příkazů, které určují co je morální a nemorální.⁵⁹ K tomuto usměrňování mohou pomoci právě ctnosti, které budou nejsilnějším regulátorem činů každého učitele.

V předcházejícím výkladu jsme se dotkli všech kardinálních ctností jako vyjádření kvality osobnosti učitele. Dále všech teologických ctností, jež jsou vyjádřeny jako láska a důvěra učitele v žáky a naděje v jejich dobrou budoucnost.

2.5. Význam příkladu učitele pro žáky na základní škole

Z výše uvedeného vyplývá, jak nesmírný význam má příklad učitele. Učitelé by měli využívat každé příležitosti ke zpevnování mravně správného jednání dětí.⁶⁰ Učitel by měl vést žáky ke ctnostnému chování, sám však musí ctnosti také pěstovat. Jestliže dítě vidí, že učitel nedodrжуje zásady mravního chování, potom si morální hodnoty a ctnosti, které k nim vedou, neosvojí. V naší společnosti jsou žáci neustále vystavováni tlaku sdělovacích prostředků, kde jim jsou nabízeny hmotné statky a zdůrazňován konzumní způsob života. Ubývá mravních zásad spjatých s náboženskou vírou a morální normy se úplně vytrácejí.⁶¹ Výuka není pouhým předáváním informací ze strany učitele, ale o dosažení cíle usiluje žák sám. Cíl jak pro žáka, tak pro učitele je společný a na jeho dosažení se podílejí oba aktivně.⁶² Učitel otevírá žákovi cestu k životu a k poznání. Snaží se, aby vychovávaný měl schopnost vycházet ze středové pozice. Vede žáka k odpovědnosti, ke kázni a k moudrosti poznání. Učitel by měl vést žáka k nalezení nejlepší z cest.⁶³ Učitel by neměl poroučet, rozkazovat, ale pokusit se zanechat ve svých žácích nějaký odkaz. Měl by vést žáky k morálnímu jednání a motivovat je, aby se naučili dobrým návykům neboli ctnostem.⁶⁴ Učitel by měl u žáka budovat sebedůvěru a spolupodílet se na uvědomování si žákových kladných vlastností, schopností a silných stránek. Měl by vést žáky k zodpovědnosti, sebekontrolě

⁵⁸ Srov. HOLEČEK, V. *Psychologie v učitelské praxi*, s. 24.

⁵⁹ Srov. HOLEČEK, V. *Psychologie v učitelské praxi*, s. 24.

⁶⁰ Srov. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*, s. 238.

⁶¹ Srov. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*, s. 236.

⁶² Srov. SVOBODOVÁ, Z. *Nelhostejnost*, s. 42,43.

⁶³ Srov. SVOBODOVÁ, Z. *Nelhostejnost*, s. 57.

⁶⁴ Srov. SVOBODOVÁ, Z. *Nelhostejnost*, s. 85.

a probouzet v nich zájem o učení. Měl by neustále rozvíjet svoji osobnost a pracovat na sobě. Také by se měl zajímat o žáka v celé šíři jeho osobnosti a přijmout ho takového, jaký je.

2.6. Výchovný styl učitele

Osobnost učitele souvisí s jeho výchovným stylem, kterým působí jako vzor pro žáky. Přístup učitele ve vztahu k žákovi je zásadním aspektem úspěchu celého vyučovacího procesu. Klasické pojetí výchovného stylu ve škole nám přináší typologii autokratického, liberálního a demokratického způsobu vedení. Učitel by se měl snažit o dosažení ideálního výchovného stylu, kterým je právě přístup založený na spolupráci pedagoga a žáka. Za nevhodný styl vedení můžeme určitě považovat styl autoritářský. Tento styl se vyznačuje vysokým stupněm direktivnosti. Opakem autoritářského stylu je styl povolující. Zde nemá pedagog žádnou autoritu. Děti si mohou dělat, co chtějí. I když by se mohlo zdát v tomto případě, že to děti uvítají, opak je pravdou. Žáci vyžadují pevné vedení. Jako nejúčinnější způsob je styl opřený o přirozenou autoritu, který se vyznačuje jasným vymezením zásad. Učitel s dětmi komunikuje, má přiměřené požadavky v přiměřené míře. Poskytuje dětem dostatečný prostor pro jejich nápady a přání. Vyzdvihuje u nich kladné povahové rysy a všímá si žádoucích projevů jednání. Kritiku formuluje adresně, nesmí dítě ponižovat ani se mu vysmívat.⁶⁵ Demokratický styl je založen na vzájemné úctě a respektování. Vychovatel neprojevuje svou moc a převahu nad žákem, ale snaží se vůči žákovi uplatňovat empatii, porozumění a pochopení, případně mu může nabídnout pomoc.

Cílem bakalářské práce je identifikovat v jednání učitele na základní škole charakterové prvky korespondující s křesťanskými ctnostmi.

V dnešní společnosti, kdy vyvstává otázka po hodnotách, je důležité, jaký postoj zaujmají učitelé na základní škole ke ctnostem a hodnotám. Protože v jejich rámci učitelé reálně působí na morální vývoj dětí.

V tomto případě může pomoci etická výchova, jejímž cílem je prosociálnost. Znamená to výchovu žáka k nesobeckosti, k lásce k bližnímu, k respektování morálních hodnot. Součástí etické výchovy by mohlo být i usilování o ctnostné chování. Předpokladem i prostředkem mravní výchovy je rozvoj sociálních zručností. Cílem etické výchovy je nejen poučit žáka o etických zásadách, ale také mu pomoci,

⁶⁵ Srov. HÁJEK, B. HOFBAUER, B. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*, s. 136,137.

aby si vytvořil na dané téma vlastní názor a osvojil si žádoucí postoje a chování. K ovlivnění žákova charakteru je důležité zejména používání správných didaktických zážitkových metod a diskuse.⁶⁶

2.7. Etická výchova v pojetí výchovy prosociálnosti

Nejprve si položíme otázku, čeho chce učitel zařazením předmětu etická výchova docílit. Jde o to, aby žákovi předložil teoretický souhrn morálních norem, nebo chce, aby žák tyto normy přijal za své a celý život se jimi řídil? V prvním případě postačí několik málo hodin teorie, ve druhém případě jde o to, aby učitel etické výchovy spolupracoval se svými kolegy v ostatních předmětech. Každý předmět má svoji etickou dimenzi a učitelé by si toho měli být vědomi.⁶⁷ Nestací, aby učitel seznamoval žáky s různými etickými teoriemi nebo východisky. Pravým posláním etické výchovy je převádět tyto morální hodnoty a ctnosti do duší a životů těch, které učitel vychovává.⁶⁸ Učitel by měl být především inspirátorem a průvodcem v hodinách etické výchovy. Může používat například metodu kritického čtení, dále metodu filozofického dialogu nebo metodu přímé participace na organizování aktivit školy ve veřejném prostoru. Nejoblíbenější u žáků je zejména zážitková metoda.⁶⁹ V aplikované etické výchově se učitel zmiňuje zejména o etických hodnotách, osobní odpovědnosti, smyslu života, o ctnostech, mravních zásadách, o svědomí a jeho rozvoji. Dále se etická výchova zabývá komunikací, spoluprací, soutěživostí a tolerancí. Tyto oblasti připravují žáky pro budoucí život. Pomáhají dětem v navazování dobrých mezilidských vztahů a dávají důraz především na morálku. Etická výchova se také soustředí na výchovu k prosociálnosti, která se odráží v morálních hodnotách, postojích a v regulaci dobrého chování žáků. Prosociální chování je charakteristické tím, že je orientované ve prospěch druhého člověka. Prosociální člověk se snaží být užitečný druhému člověku, skupině lidí nebo sociálnímu cíli aniž by očekával materiální nebo nemateriální odměnu. Synonymem je altruismus neboli láska. Láska, jak už jsme se zmínili, je jednou z hlavních teologických ctností. Žáci by se měli naučit této ctnosti především ve vztahu k sobě a ke svým spolužákům. Tato ctnost se může stát součástí prosociálního chování žáka. Pokud si tedy žák osvojí prosociální postoje a styl chování, vyroste

⁶⁶ Srov. SVOBODOVÁ, Z. MUCHOVÁ, L. KOHOUT, J. PALOUŠ, R. *E etické výchově*, s. 48,49.

⁶⁷ Srov. PÍTHA, P. *Výchova, naděje společnosti*, s. 36.

⁶⁸ Srov. SVOBODOVÁ, Z. MUCHOVÁ, L. KOHOUT, J. PALOUŠ, R. *E etické výchově*, s. 25.

⁶⁹ Srov. SVOBODOVÁ, Z. MUCHOVÁ, L. KOHOUT, J. PALOUŠ, R. *E etické výchově*, s. 34.

s největší pravděpodobností v charakterního člověka.⁷⁰ Rozvoj prosociálnosti, jehož autorem je Roberto Roche Olivar, je jednou z cest, jak předat žákům na základní škole základy slušného a morálního chování. Roche Olivar na základě svého výzkumu vytvořil jeden z prvních ucelených programů zaměřených na rozvoj prosociálního chování. Porovnal empirické studie a vytypoval 30 faktorů související s prosociálním chováním. Vlastním výzkumem pak zkoumal vztah mezi prosociálním chováním a těmito faktory. Poté vytvořil teoretický model zahrnující 15 faktorů, které jsou rozděleny do dvou kategorií. Do první kategorie patří faktory, které je potřeba rozvíjet u dětí v zájmu rozvoje prosociálnosti. Patří sem například komunikace, empatie, pozitivní hodnocení druhých, sebeocenění, tvořivost. Do druhé kategorie náleží faktory, které specifikují, jak se má učitel chovat k žákovi, pokud u něj chce rozvíjet prosociálnost.⁷¹

V České republice je realizován projekt etické výchovy, jehož základní program probíhá v rámci postupného osvojování jednotlivých sociálních dovedností. Těmi jsou především komunikace, důstojnost lidské osoby, úcta k osobě, pozitivní hodnocení druhých, tvořivost, iniciativa, vzájemné vyjádření citů, empatie, asertivita, reálné a zobrazené vzory, pomoc, přátelství a spolupráce.⁷² Program projektu etická výchova je rozdělen na část základní a aplikační. V rámci základního programu etické výchovy jsou rozvíjeny dovednosti, které jsou nezbytné pro rozvoj prosociálnosti. Tyto sociální dovednosti mají opodstatněnou posloupnost, logicky na sebe navazují a tvoří jeden celek, jehož nejvyšším stupněm je prosociálnost. Druhou částí programu je aplikace prosociálnosti do různých sfér života. Jedná se zde o uplatnění získaných sociálních dovedností a prosociálních postojů v základních oblastech života.⁷³

Projekt etické výchovy má následující složky:

- Výchovný program

Výchovný program rozvíjí činitele podporující a podmiňující pozitivní vývoj osobnosti žáka. K těmto činitelům patří například sebeoceňování, pozitivní hodnocení druhých, empatie, dobré mezilidské vztahy a další. Nejdůležitější z těchto činitelů je prosociálnost, ochota a schopnost přijmout a pochopit druhé a něco pro druhé udělat,

⁷⁰ Srov. SVOBODOVÁ, Z. MUCHOVÁ, L. KOHOUT, J. PALOUŠ, R. *E etické výchově*, s. 48.

⁷¹ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 6,7.

⁷² Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 7.

⁷³ Srov. SVOBODOVÁ, Z. MUCHOVÁ, L. KOHOUT, J. PALOUŠ, R. *E etické výchově*, s. 46.

i když z toho nebudeme mít přímý prospěch. Tento přístup je téhož původu jako nezištná láska. Je tedy příbuzný ctnosti lásky, o které jsme se zmínili na začátku bakalářské práce.⁷⁴

- Určitý styl výchovy

Učitel s tímto přístupem je k žákům přátelský a důsledný zároveň. Žák je přijímán jako individuální a originální osobnost, učitel vůči němu projevuje pozitivní city, objevuje jeho pozitivní vlastnosti, získává a zapojuje ho do aktivní spolupráce.⁷⁵ Pomocí tohoto výchovného stylu může učitel předávat žákům svoje charakterové morální vlastnosti. Osobnost učitele souvisí s jeho výchovným stylem, kterým působí jako vzor pro žáky. Výchovný styl obsahuje některé ne zcela běžně užívané pojmy, jejichž obsah je však určitě běžnou každodenní součástí práce tisíců učitelů, bez ohledu na názvosloví. Rozdíl však spočívá v tom, že profesor Olivar nespolehá na to, že učitelé budou sami od sebe vybaveni potřebným citem, taktem, intuicí, poznáním, ale předkládá vědecky odvozené faktory, které se stávají v rukou učitelů účinným výchovným prostředkem. Samotným výchovným stylem rozumíme způsob, kterým učitel přistupuje k žákovi, jak se snaží působit na jeho názory a postoje.

2.8. Základní faktory výchovného stylu prosociální výchovy

- Bezpodmínečné přijetí žáka

Dítě musí cítit, že je ze strany učitele bezpodmínečně přijato. Je to důležité pro jeho sebepojetí. Bezpodmínečné přijetí může být pro učitele velice obtížnou záležitostí, protože pedagog si vytváří postoje, skrze které dává žákovi najevo, že neplní jeho očekávání. Jestliže chce učitel i nadále rozvíjet pozitivní vztah s dítětem, měl by provést analýzu těchto postojů.⁷⁶

- Atribuce (připisování prosociálnosti)

Princip atribuce spočívá v připisování pozitivních vlastností žákovi, které chceme u něj rozvíjet. Žák se snaží chovat podle očekávání učitele. Učitel musí mít pevné

⁷⁴ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 8.

⁷⁵ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 8.

⁷⁶ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 190, 191.

přesvědčení, že věřit a důvěřovat žákovi je nejlepší způsob, jak v něm vyvolat a rozvíjet pozitivní vlastnosti.⁷⁷

- Induktivní disciplína

Nežádoucí chování u žáků by měl usměrňovat tím, že dítěti vysvětlí následky jeho nesprávného chování a důsledky jeho činnosti pro ostatní. Tato induktivní disciplína podporuje empatii a přispívá u žáka k osvojení sebekontroly. Pro induktivní disciplínu je důležité tzv. observační (zástupné učení), při kterém se žák učí chovat žádoucím způsobem pozorováním důsledků a následků nežádoucího chování jiných lidí.⁷⁸

- Vybízení k prosociálnímu chování

Základem je zásada, že děti potřebují vědět, co mají dělat. Učitel by měl svým osobním příkladem vybízet k prosociálnímu chování. Na druhé straně časté vybízení k prosociálnímu chování může u dětí vzbudit odpor a způsobit opačné účinky. Velkým pomocníkem jsou reálné a zobrazené prosociální vzory.⁷⁹

- Stimulace prosociálnosti

Základním povzbuzovacím prostředkem při výchově je pochvala, která slouží jako jednoznačný prostředek ke zpevnování chování. Pochvala podporuje zdravé sebevědomí, zlepšuje vzájemné vztahy i celkový stav dítěte. Jako stimulaci prosociálního chování můžeme použít například odměny. Pro rozvoj tohoto faktoru je také vhodná autostimulace. Žáci si mohou přizpůsobit své chování tím, že vytvoří příjemné podmínky pro formy chování, které chtějí nejvíce rozvíjet. Sebeodměňování by mělo mít vždy morální charakter.⁸⁰ Ve třídě by měly převládat dobré vztahy, které se vyznačují tím, že si žáci navzájem pomáhají a jsou k sobě spravedliví. Úkolem učitele je navozovat při hodinách přátelskou atmosféru a stanovit pravidla chování. Žáci se se musí snažit tato pravidla přijímat a zachovávat. Učitel tímto způsobem může žákům vštěpovat ctnostné chování, které se u žáků dále upevňuje. Je nezbytné, aby si učitel uvědomoval, jaký vliv může mít jeho chování na žáky, protože je pro ně příkladem a vzorem. Učitel významně formuje osobnost žáka. Mnoho učitelů pracuje se zájmem

⁷⁷ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 194, 195.

⁷⁸ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 192, 193.

⁷⁹ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 196.

⁸⁰ Srov. OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, s. 197, 198.

a zaujetím a uvědomují si význam svého poslání. Učitel by měl být takový člověk, který si umí přiznat svoji chybu, ale zároveň zůstává pro žáky autoritou. To se může zdát pedagogicky nemožné. Ale právě učitel, který umí předávat žákům své nabyté hodnoty a ctnosti může být pro žáky velkou inspirací, aby nerezignovali a stávali se lepšími a ctnostnými.

Prosociální chování je takové chování, které přináší prospěch jiné osobě bez očekávání odměny za poskytnutou pomoc. V dnešní době, kdy je společnost zaměřena především na zisk a konzumismus, takové chování není samozřejmé. Stále méně lidí dokáže vnímat druhé, pochopit jejich pocity, povzbudit a potěšit smutné a plačící lidi. Společnost by si měla dát za úkol změnit výchovu dětí od nejútlejšího věku. Především učitelé a vychovatelé na základních školách by měli dětem vštěpovat lásku k druhým lidem bez očekávání odměny. Je potřeba žákovi toto chování ukázat vlastním příkladem. Pokud žáci uvidí, že se učitelé chovají prosociálně, přijmou toto chování za vlastní. Začnou se chovat také prosociálně, protože to budou považovat za svoji morální povinnost.

II. Praktická část

3. Kvalitativní výzkum

Pro praktickou část mé práce jsem si zvolila obsahovou analýzu témat, což je typ kvalitativního výzkumu. Podstatou kvalitativního výzkumu je prozkoumat definovaný jev a přinést o něm maximální množství informací. Jde především o individuální přístup, kdy po nasbírání dostatečného množství dat, v nich můžeme nalézt určitou pravidelnost. Výstupem kvalitativního výzkumu je formulování nové hypotézy či teorie.⁸¹

3.1. Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je identifikace křesťanských ctností v jednání učitelů základní školy.

3.2. Hlavní výzkumná otázka

Lze v jednání učitele na základní škole identifikovat charakterové prvky korespondující s křesťanskými ctnostmi?

3.3. Metoda a technika

Pro splnění cílů výzkumu byla zvolena metoda kvalitativní analýzy dat. Byla provedena fixace dat pomocí audiopřehrávače a jejich písemný záznam. Dále byla vytipována hledaná témata a provedena jejich identifikace v odpovědích respondentů a interpretace kontextu. Rozhovory byly vedeny formou otázek s pěti učiteli základních škol. Rozhovory se uskutečnily v přátelské atmosféře. Měla jsem předem připravené otázky, popřípadě jsem se doptávala na podrobnější informace. Úvodem jsem se představila a informovala respondenty o účelu tohoto výzkumu a o cílech mé bakalářské práce. Informovala jsem učitele, že budu rozhovory nahrávat na mobilní telefon. Respondenti byli taktéž upozorněni, že pokud jim bude otázka nepříjemná, nemusí na ni odpovídat. Otázky byly formulovány následovně:

1. Jaké hodnoty jsou ve vašem životě důležité a jak se v průběhu života měnily?
2. Jaké charakterové vlastnosti byste si přisoudila při jednání se žáky?

⁸¹ ŠVAŘÍČEK, R. ŠEDOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, s. 5.

3. V čem si myslíte, že jste pro žáky příkladem a v čem se to projevuje?
4. V čem si myslíte, že nejste pro žáky příkladem?
5. V čem vidíte smysl výchovy a co považujete ve výchově za podstatné?
6. Jaký je váš názor na morální atmosféru ve vaší škole?

3.4. Popis výzkumného vzorku

Pro rozhovor jsem si vybrala učitele ze čtyř základních škol. Byla to základní škola v malém městě, které má asi 7 000 obyvatel, dále církevní škola ve větším městě, které má 35 000 obyvatel. Potom to byla základní škola, která se nachází v pohraničním městě s malým počtem obyvatel a středně velká základní škola v hlavním městě. Učitelé byli různého věku a pohlaví. Záměrně byli vybráni pedagogové, kteří začínají svou pedagogickou profesi i učitelé s dostatkem zkušeností. Vedla jsem rozhovory s učiteli z různých částí republiky. Rozhovory byly uskutečněny v časovém horizontu dvou měsíců, v lednu a únoru 2016. Vedení rozhovorů vyžadovalo jak z mé strany, tak ze strany učitelů zvýšenou koncentraci, empatii a interpersonální porozumění.

Charakteristika jednotlivých respondentů:

Učitelka KT:

KT působí na druhém stupni základní školy. Je třídní učitelkou šesté třídy a vyučuje anglický jazyk. Učí pět let. Věk 29 let.

Učitelka JCH:

JCH pracovala šest let ve vzdělávacím katolickém centru v Německu. Po svém návratu začala učit na prvním stupni základní školy. Je třídní učitelkou třetí třídy. Učí dva roky. Věk 28 let.

Učitelka DD:

DD učí na prvním stupni základní školy. Od roku 1996 pracovala jako vychovatelka, od roku 2001 pracuje jako třídní učitelka. Učí 15 let. Věk 53 let.

Učitelka DM:

DM působí na prvním stupni církevní základní školy. Nejdříve pracovala jako vychovatelka. Dnes je třídní učitelkou třetí třídy. Učí 17 let. Věk 53 let.

Učitel PP:

PP působí na druhém stupni základní školy. Současně zastává funkci ředitele školy. Učí 23 let. Věk 46 let.

3.5. Vytipování hledaných témat

Hledaným tématem v našem výzkumném šetření je výskyt tří teologických ctností (víry, naděje a lásky) a čtyř kardinálních ctností (spravedlnosti, moudrosti, statečnosti a uměřenosti). Tyto ctnosti budeme hledat jednak v explicitním vyjádření v rámci výčtu jiných charakterových vlastností či hodnot, jednak na ně budeme usuzovat z jejich charakteristiky v odpovědích zkoumaných osob.

3.6. Analýza hledaných témat

Rozhovor s učitelkou KT

Explicitní výčet ctností v rámci výčtu jiných charakterových vlastností či hodnot:

Název ctnosti	Odkaz na výpovědi respondentů
Statečnost	V důsledku mé nemoci jsem si více uvědomila hodnotu zdraví, hodnotu statečného postoje, která mi pomohla se vyrovnat s nepřízní osudu. (KT)
Spravedlnost	Jsem také spravedlivá, při sporu se snažím vyslechnout obě strany, spravedlivě se zachovat a vkládat do rozhodnutí rozum. (KT)
Moudrost	Jestliže jsem rozzlobená, tak s rozhodnutím raději počkám. (KT)
Naděje	Učitel má naději, že z nich vychová dobré lidi. (KT) Žáci musí mít k učiteli důvěru, aby se na něj mohli obrátit. Učitel má naději, že z nich vychová dobré lidi. Učitel nesmí žádného žáka odsoudit. Jsem ochotna dávat dítěti stále nové šance, dítě může kvůli učiteli ztratit víru a naději. (KT)
Víra	Jsem ochotna dávat dítěti stále nové šance, dítě může kvůli učiteli ztratit víru a naději. (KT)

Ctnosti obsažené v popisu charakterových vlastností:

Název ctnosti	Podřazená kategorie	Odkaz na výpovědi respondentů
Láska	Shovívavost, přátelskost Respekt Vzájemná pomoc Úsilí i rozvoj prosociality žáků Opak lásky - negativní vyjádření	Jsem shovívavá, přátelská, snažím se mít ráda každé dítě. (KT) Jednám s dětmi jako se sobě rovnými. (KT) Nenadávám jim a neposmívám se jim. (KT) Snažím se, aby si žáci pomáhali a neposmívali se jeden druhému. (KT) ...učitelé by měli zejména podporovat dobré vztahy mezi žáky a dobré chování mezi dětmi. Smysl výchovy vidím v budování vztahů mezi sebou navzájem. Pomáhat slabším, pěstovat v sobě kladné charakterové vlastnosti. Učitel by měl neustále ukazovat, připomínat, nabádat žáky k empatii. (KT) Z morálního hlediska si myslím, že každý myslí sám na sebe, není tam přátelská a otevřená atmosféra. Učitelé nejsou morálně na výši. Učitelé by se měli k sobě lépe chovat a respektovat se. Panuje zde rivalita, jsme podporováni z vedení, abychom byli vidět na úkor druhých. Ze strany rodičů nejsou učitelé respektováni. (KT)
Uměřenost	Vztek - negativní vyjádření	Někdy u mě převládnu emoce nad rozumem a křičím. (KT)

V rozhovoru s respondentkou KT identifikujeme z teologických ctností víru a naději jako explicitně uvedené ctnosti jako hodnoty zejména ve vztahu mezi učitelem a žákem a ctnost lásky, která sice nebyla pojmenována explicitně, ale byla popsána implicitně jako vlastnosti týkající se shovívavosti, přátelskosti, respektu, vzájemné pomoci a v úsilí o rozvoj prosociality žáků. Dále se respondentka zmiňuje explicitně o ctnostech statečnosti, spravedlnosti a moudrosti, které se projevují v jejím jednání se

žáky. V negativním vyjádření vnímá respondentka chybění ctnosti uměřenosti, která se u ní projevuje občasnými záchvaty vzteku a chybění lásky – zejména ve vztazích mezi učiteli, vedením školy a rodiči.

Rozhovor s učitelkou JCH

Explicitní výčet ctností v rámci výčtu jiných charakterových vlastností či hodnot:

Název ctnosti	Odkaz na výpovědi respondentů
Spravedlnost	V dětství pro mě bylo velmi důležité, když byla paní učitelka spravedlivá. (JCH)
Láska	Dále je důležitá láska k dětem a víra...Mám snahu, aby z dětí vyrostli charakterní lidé. (JCH)
Víra	Mám víru, že oni to zvládnou, že jsou to téměř dokonalé bytosti a já se mám od nich co učit a oni ode mě. (JCH)
Naděje	Mám víru v to, že to děti mohou zvládnout a naději, že je možné toho dosáhnout. (JCH)

Ctnosti obsažené v popisu charakterových vlastností:

Název ctnosti	Podřazená kategorie	Odkaz na výpovědi respondentů
Spravedlnost	Poctivost Bezohlednost - negativní vyjádření	Na druhém stupni základní školy byly důležité hodnoty jako nepodrazit někoho, stát za někým, dodržet svoje slovo. (JCH) Vedení se domluví a neřeknou změny, které si domluví. (JCH)
Moudrost	Rozvíjet v dětech schopnost sebepoznání	Hodnoty sebepoznání, práce na sobě, tyto hodnoty chci předávat dětem. Snažím se dětem předat a zvnitřnit touhu pracovat sám na sobě. (JCH)

	Role rozumu ve vztazích	Snažím se o rozumové poznání u dětí. (JCH) Chci, aby se děti ...zajímaly o druhé a o dění ve společnosti Aby dokázaly mít svůj názor a rozumem zhodnotit, jak se mají správně rozhodnout. Aby uměly identifikovat city a rozumově se k dané situaci postavit. Musí se naučit znát samy sebe. (JCH)
Uměřenost	Vyrovnanost Vztek - negativní vyjádření	Jsem trpělivá, snažím se být klidná, vyrovnaná, upřímná. (JCH) Nejsem příkladem, když se neovládnu a zakřičím na ně, když řeknu sprosté slovo. (JCH)
Láska	Prosociálnost Rivalita -negativní vyjádření Podceňování - druhých negativní vyjádření	...aby se uměly (děti) postarat o sebe i o druhé.... Aby se naučily spolu vycházet. Jsme velká škola, máme první a druhý stupeň a existuje zde rivalita mezi prvním a druhým stupněm. Pokud mám problém, tak se dojdu zeptat. (JCH) Učitelé na prvním stupni mají pocit, že jejich kolegové na druhém stupni nic nedělají a že neví, jak je jejich práce náročná. (JCH)

Učitelka JCH vyjadřuje v rozhovoru explicitně teologické ctnosti víry, naděje a lásky jako své vlastní postoje vůči dětem. Z kardinálních ctností je jí blízká explicitně vyjádřená spravedlnost ve vztahu k učiteli jako vzoru pro děti.

Ctnost lásky charakterizuje ve vztahu k dětem jako vedení k prosociálnosti, ve vztazích mezi učiteli na škole však vnímá spíše projevy nedostatku nebo opaku lásky, a to jako projevy nekolegiální rivality a podceňování druhých. Negativně vidí

i přítomnost spravedlnosti především v jednání vedení školy. Z kardinálních ctností charakterizuje vlastnosti uměřenosti také v negativní kvalitě jako sebekritiku v situacích, kdy se neovládá a podléhá ve vztahu k dětem vzteku. V pozitivním vyjádření kardinálních ctností popisuje vlastnosti moudrosti jako svůj postoj a zároveň jako snahu v dětech rozvíjet ctnost sebekognice.

Rozhovor s učitelkou DD

Explicitní výčet ctností v rámci výčtu jiných charakterových vlastností či hodnot:

Název ctností	Odkaz na výpovědi respondentů
Láska	Dříve byla pro mě na prvním místě hodnota láska... (DD)
Moudrost	...dnes je to moudrost nebo prozíravost. (DD)
Spravedlnost	V první řadě jsem k žákům spravedlivá v jednání i ve známkování. (DD)

Ctnosti obsažené v popisu charakterových vlastností:

Název ctností	Podřazená kategorie	Odkaz na výpovědi respondentů
Uměřenost	Vyrovnanost Vytrvalost Vztek - negativní vyjádření	Naučila jsem se sebeovládání.... (DD) Mám určitou vytrvalost, zaujetí o profesi, sebezapření. (DD) Ale v minulosti jsem na žáky také zvýšila hlas a křičela. (DD)
Láska	Prosociálnost	Smysl výchovy vidím ve vytváření dobrých vztahů mezi žáky. (DD) Výchova k prosociálnosti, vytvářet prostor ke kladnému ovlivňování jednání dětí. (DD)

Učitelka DD vyjadřuje v rozhovoru explicitně teologickou ctnost lásky. Z kardinálních ctností uvádí moudrost a spravedlnost, kde moudrost popisuje jako postoj a spravedlnost uvádí ve vztahu jednání se žáky. Dále charakterizuje uměřenost

v pozitivním vyjádření jako svůj postoj vyrovnanosti a vytrvalosti. V negativním vyjádření popisuje uměřenost jako vztek, kdy se neovládá a zvyšuje hlas na děti. Lásku implicitně vyjadřuje jako vedení dětí k prosociálnosti a vytváření dobrých vztahů mezi žáky.

Rozhovor s učitelkou DM

Explicitní výčet ctností v rámci výčtu jiných charakterových vlastností či hodnot:

Název ctnosti	Odkaz na výpovědi respondentů
Víra	Dnes je pro mě nejdůležitější hodnotou víra v Boha a v druhého člověka. V jednání se žáky jim předkládám svou víru. (DM) Hodně nám pomáhá víra a modlitba. (DM)
Láska	Aby si uvědomovali lásku k sobě samému, ke druhému člověku a k Bohu. (DM)
Moudrost	Potom moudrost, učitel musí situaci zvládnout především rozumem. (DM)
Uměřenost	Pak jsem také umírněná. (DM)
Statečnost	Také v tom, aby zvládali různé životní situace a byli stateční. (DM)
Naděje	Jsem také pro ně příkladem, že mám naději, že se i nepříznivá situace dá vyřešit. (DM)

Ctnosti obsažené v popisu charakterových vlastností:

Název ctnosti	Podřazená kategorie	Odkaz na výpovědi respondentů
Moudrost	Rozvíjet v dětech poznání	Chtěla bych jim být příkladem v získávání vědomostí, vést je k samostatnosti. (DM)
Uměřenost	Vztek - negativní vyjádření	Když svoji trpělivost neuřídím, když zakřičím. (DM)
Spravedlnost	Poctivost	Naučit je dodržovat zákony a pravidla. (DM)

Láska	Přijímání druhého člověka a sebe sama	Chci předávat dětem úctu k druhému člověku, přijímání sebe sama... (DM)
	Vzájemná pomoc	Snažíme se otevřeně komunikovat, není tady rivalita. Snažíme si pomáhat, mnoho věcí si sdílíme. (DM)
	Prosocialita	Vedeme děti k prosociálnosti. (DM)

Učitelka DM explicitně vyjadřuje teologické ctnosti víru, naději a lásku. Víru a lásku zmiňuje jak ve vztahu k druhému člověku, tak ve vztahu k Bohu. Dále z kardinálních ctností se výslovně zmiňuje o ctnosti moudrosti, umírněnosti a statečnosti jako o žádoucím postoji učitele.

Implicitně se vyjadřuje o moudrosti, kdy ve vztahu k dětem považuje za důležité rozvíjení poznání. Dále se zmiňuje o spravedlnosti jako poctivosti ve vztahu k dětem. Z dalších kardinálních ctností charakterizuje v negativním vyjádření umírněnost, kterou vyjadřuje sebekritikou své osoby, kdy v některých momentech se neovládá a podléhá ve vztahu k dětem vzteku. V pozitivním vyjádření popisuje ctnost lásky jako postoj přijímání druhého člověka i sebe sama a vzájemnou pomoc ve vztahu k dětem. Také charakterizuje lásku ve vztahu k dětem jako vedení k prosociálnosti.

Rozhovor s učitelem PP

Explicitní výčet ctností v rámci výčtu jiných charakterových vlastností či hodnot:

Název ctnosti	Odkaz na výpovědi respondentů
Spravedlnost	Měřitelná hodnota pro mě je spravedlnost. Ta je vzhledem k žákům nejdůležitější. (PP)
Moudrost	Při jednání se žáky se řídím rozumem. (PP)
Statečnost	Musí za děti bojovat...(PP)

Ctnosti obsažené v popisu charakterových vlastností:

Název ctnosti	Podřazená kategorie	Odkaz na výpovědi respondentů
Moudrost	Rozvíjet v sobě poznání Negativní - vyjádření moudrosti	Nejdříve byla u mě zásadní hodnota vzdělání... snažím se rozhodovat s rozumem. ...nejsem prozíravý. (PP)
Uměřenost	Vyrovnanost	Moje kladná charakterová vlastnost je rozvaha. (PP) Jsem trpělivý...
Spravedlnost	Poctivost PoPo Upřímnost	Snažím se jednat podle dohodnutých pravidel. Učím se chovat podle pravidel...(PP) Naučit žáky být k sobě navzájem otevření a být k sobě upřímní. (PP)
Láska	Vzájemná pomoc Prosociálnost	Snažíme se spolu co nejvíce spolupracovat, pomáhat si, mít k sobě důvěru. (PP) Učitel by měl učit děti spolupráci, komunikaci mezi sebou...(PP) ...přijímat každého jedince takový jaký je. (PP)

Učitel PP explicitně vyjadřuje kardinální ctnosti spravedlnost, moudrost a statečnost ve vztahu k žákům.

Dále z kardinálních ctností se zmiňuje implicitně o moudrosti, jež v pozitivním vyjádření definuje jako rozvíjení sebezpoznání a negativně ji vidí ve vztahu k sobě jako opak prozíravosti. Uměřenost vyjadřuje jako vyrovnanost neboli rozvahu a spravedlnost se snaží popsat jako poctivost a upřímnost ve vztahu k sobě i k žákům. Lásku nepřímo charakterizuje ve vztahu k dětem jako spolupráci a pomoc.

3.7. Hodnocení výzkumu

Při analýze hledaných témat jsme zjistili, že ve výpovědích respondentů jsou obsaženy všechny teologické i kardinální ctnosti. Nejvíce byly zastoupeny z kardinálních ctností moudrost, spravedlnost a uměřenost a z teologických ctností to byla láska. Nejméně z teologických ctností byly vyjádřeny naděje a víra, z kardinálních ctností potom chyběla ve většině případů statečnost. Víra navíc byla vnímána jako důvěra v sebe a ostatní lidi. Tyto ctnosti byly vyjádřeny explicitně nebo implicitně jako charakterové vlastnosti nebo hodnoty. Ctnosti uvedli respondenti v pozitivním i negativním vyjádření a charakterizovali je ve vztahu k sobě nebo k žákům. Nápadné bylo uvádění negativní kvality vztahující se ke ctnosti uměřenosti. Učitelé si jsou vědomi toho, že čas od času se přestanou ovládat a dají průchod vzteku, který se projeví tím, že na žáky křičí. Z tohoto šetření tedy vyplývá, že lze v jednání učitele na základní škole identifikovat existující ctnosti a učitelé mají povědomí o předávání těchto ctností pomocí vlastního příkladu.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo identifikovat u učitelů na základní škole charakterové vlastnosti korespondující s křesťanskými ctnostmi.

V první kapitole teoretické části jsme se zabývali křesťanskými ctnostmi, jejich vymezením a dějinným vývojem v antice a ve středověku. Dále jsme uvedli základní rozdělení křesťanských ctností na ctnosti kardinální a teologické a zabývali se jejich popisem. V další podkapitole jsme charakterizovali pojem hodnota z filozofického a psychologického hlediska a jeho vztah ke křesťanským ctnostem. V závěru této kapitoly jsme vymezili pojem charakter, jehož vlastnosti jsou totožné s projevy ctností.

Ve druhé kapitole jsme se zabývali osobností učitele na základní škole, jeho charakterově volnými vlastnostmi a výchovným stylem. Dále jsme se zmínili o etické výchově, kdy učitel prostřednictvím výchovného stylu prosociální výchovy má velkou příležitost morálního působení na žáky. Nabyli jsme přesvědčení, že tento styl je běžnou součástí práce většiny učitelů. V tomto výchovném vedení jsme mohli identifikovat křesťanské ctnosti jako lásku, víru nebo naději.

V praktické části bakalářské práce jsme provedli vytipování jednotlivých ctností v životě učitelů a učitelek ZŠ. Metodicky jsme použili výzkumného šetření s prvky kvalitativního výzkumu – analýzy témat. Záměrně jsme v jednotlivých otázkách nezmiňovali pojem ctnost, ale nahradili jsme tento pojem hodnotou nebo charakterovou vlastností. Ctnosti jsme identifikovali v popisu těchto charakterových vlastností a byly také vyjádřeny přímo ve výpovědích respondentů. Z tohoto kvalitativního výzkumu vyplývá, že ctnosti lze nalézt v postojích, v charakterových vlastnostech a v hodnotách. K předávání ctností dochází pomocí vlastního příkladu každého učitele. Učitel je pro žáky důležitou osobností a svým příkladem může na děti pozitivně působit. Závěrem musíme zdůraznit, že křesťanské pojetí ctností z jednání a chování učitele nevymizelo, zejména vzhledem ke ctnosti lásky. Důvodem by mohla být křesťanská tradice, jež je součástí učitelova vědomí.

Seznam použitých zdrojů:

- ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, Praha: Portál, 2007.
ISBN 978-80-7367-273-7.
- FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl*, Praha: Psychologické nakladatelství, 1994.
ISBN 890-901601-4-X.
- FANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*, Brno: Cesta, 2006. ISBN 80-7295-085-1.
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*, Praha: Portál 2003.
ISBN 80-7178-6268.
- HÁJEK, B. HOFBAUER, B. PÁVKOVÁ J. *Pedagogické ovlivňování volného času*, Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.
- HOLEČEK, V. *Psychologie v učitelské praxi*, Praha: Grada Publishing, 2014.
ISBN 978-80-247-3704-1.
- JŮVA, V. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*, Brno: Paido, 2001.
ISBN 80-85931-98-8.
- KREEFT, P. *Návrat ke ctnostem*, Praha: Krystal OP, 2013.
ISBN 978-80-87183-56-4.
- KUČEROVÁ, S. *Člověk, hodnoty, výchova*, Prešov: ManaCon, 1996.
ISBN 80-85668.
- MACHULA, T. *Komentář k Etice Nikomachově II. kniha, Tomáš Akvinský*, Praha: Krystal OP, 2013. ISBN 978-80-87183-61-8.
- MACHULA, T. *Otázky o cnostech II. Lásky a Naděje, Tomáš Akvinský*, Praha: Krystal OP, 2014. ISBN 978-80-87183-70-0.
- MACHULA, T. *Otázky o cnostech III. Kardinální ctnosti, Tomáš Akvinský*, Praha: Krystal OP, 2013. ISBN 978-80-87183-60-1.
- MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*, Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-082-3.
- OLIVAR, R. R. *Etická výchova*, Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1993.
ISBN 80-7158-001-5.
- PALOUŠ, R. SVOBODOVÁ Z. *Homo educandus Filozofické základy teorie výchovy*, Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1901-9.
- PÍTHA, P. *Výchova, naděje společnosti*, Praha: Poustevník, 2006.
ISBN 80-86610-18-7.
- PRŮCHA, J. *Učitel Současné poznatky o profesi*, Praha: Portál, 2002.
ISBN 80-7178-621-7.

- PRŮCHA, J. Walterová, E. MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, Praha: Portál, 2013.
ISBN 978-80-262-0403-9.
- SCHELER, M. *Můj filosofický pohled na svět*, Praha: Vyšehrad, 2003.
ISBN 80-7021-390-6
- SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, Praha: Karolinum, 2004.
ISBN 9-788071-843573.
- SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*, Prešov: Barrister Principal, 2002.
ISBN 80-85-947-80-3.
- SPAEMAN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, Praha: Svoboda, 1995.
ISBN 9-788020-504845.
- SVOBODOVÁ, Z. a kol. *K etické výchově*, Praha: Karez, 2011.
ISBN 978-80-905117-0-5.
- SVOBODOVÁ, Z. *Nelhostejnost*, Praha: Malvern, 2005. ISBN 978-80-867020-70
- ŠVAŘÍČEK, R. ŠEDOVÁ K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*,
Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VALIŠOVÁ, A. KASÍKOVÁ H. a kolek. *Pedagogika pro učitele*, Praha: Grada
Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.

Seznam příloh:

Příloha I. Rozhovory s učiteli na základní škole

Příloha I.

Rozhovory s učiteli na základní škole

Rozhovor s učitelkou, která působí na druhém stupni základní školy. Je třídní učitelkou šesté třídy a vyučuje anglický jazyk. Věk 29 let. (KT)

1. Jaké hodnoty jsou ve vašem životě důležité? Jak se hodnoty v průběhu života měnily?

Na prvním místě je pro mě hodnotou manžel, potom rodina, zdraví a práce. V průběhu života se hodnoty měnily. Začala jsem více rozlišovat, co je v mém životě podstatné. V důsledku mé nemoci jsem si více uvědomila hodnotu zdraví, hodnotu statečného postoje, která mi pomohla se vyrovnat s nepřízní osudu.

2. Jaké charakterové vlastnosti byste si přisoudila při jednání se žáky?

Jsem shovívavá, přátelská, snažím se mít ráda každé dítě. Jednám s dětmi jako se sobě rovnými. Jsem také spravedlivá, při sporu se snažím vyslechnout obě strany spravedlivě se zachovat a vkládat do rozhodnutí rozum. Jestliže jsem rozzlobená, tak s rozhodnutím raději počkám.

3. V čem si myslíte, že jste pro žáky příkladem?

Myslím si, že jsem příkladem v tom, jak se svými žáky jednám. Nenadávám jim a neposmívám se jim. Povzbuzuji žáky. Jsem příkladem v přístupu k ostatním. Snažím se, aby si žáci pomáhali a neposmívali se jeden druhému.

4. Kdy si myslíte, že nejste příkladem?

Ve škole se snažím být vždy příkladem. Někdy u mě převládnu emoce nad rozumem a křičím.

5. V čem vidíte smysl výchovy, co považujete ve výchově za podstatné?

Myslím si, že učitelé by měli zejména podporovat dobré vztahy mezi žáky a jak by se děti měly k sobě chovat. Smysl výchovy vidím v budování vztahů mezi sebou navzájem. Pomáhat slabším, pěstovat v sobě kladné charakterové vlastnosti. Učitel by měl neustále ukazovat, připomínat, nabádat žáky k empatii. Podporovat do určité míry sebevědomí a soutěživost, ale ne za každou cenu. Učitel je druhá nejdůležitější osoba v životě dítěte a spoustu problémů řeší děti ve škole s učitelem. Žáci musí mít k učiteli

důvěru, aby se na něj mohli obrátit. Učitel má naději, že z nich vychová dobré lidi. Učitel nesmí žádného žáka odsoudit. Jsem ochotna dávat dítěti stále nové šance, dítě může kvůli učiteli ztratit víru a naději. Učitel může dítě ovlivnit na celý život. Učitel má mít předpoklady k práci učitele. Měl by být spravedlivý, laskavě přísný, být otevřený k dětem, nastavit mantinely. Výchovné styly by měly být propojeny, z každého něco. Učitel by měl hodně s dětmi komunikovat.

6. Jaký je váš názor na morální atmosféru ve vaší škole?

Ve škole panuje nedůvěra, zkreslené informace, spekulace. Je to podporované z vedení. Z morálního hlediska si myslím, že každý myslí sám na sebe, není tam přátelská a otevřená atmosféra. Učitelé nejsou morálně na výši. Učitelé by se měli k sobě lépe chovat a respektovat se. Panuje zde rivalita, jsme podporováni z vedení, abychom byli vidět na úkor druhých. Ze strany rodičů nejsou učitelé respektováni.

Rozhovor s učitelkou, která učí na prvním stupni základní školy. Pracovala šest let ve vzdělávacím katolickém centru v Německu. Po svém návratu začala učit na základní škole, kde působí již dva roky. Je třídní učitelkou třetí třídy. Věk 28 let. (JCH)

1. Jaké hodnoty jsou ve Vašem životě důležité a jak se v průběhu života měnily?

Pro mě je důležitá spravedlnost, upřímnost, dobro, láska. Za hodnotu považuji také určitý respekt k osobám, k životu. V dětství pro mě bylo velmi důležité, když byla paní učitelka spravedlivá. Na druhém stupni základní školy byly důležité hodnoty jako nepodrazit někoho, stát za někým, dodržet svoje slovo. V průběhu života se hodnoty měnily, uvědomila jsem si také potřeby druhých lidí. Hodnoty sebepoznání, práce na sobě, tyto hodnoty chci předávat dětem. Snažím se dětem předat a zvnitřnit touhu pracovat sám na sobě.

2. Jaké charakterové vlastnosti byste si přisoudila při jednání se žáky?

Jsem trpělivá, snažím se být klidná, vyrovnaná, upřímná. Říkám žákům, jak vidím danou situaci, snažím se jim vše vysvětlit. Snažím se o rozumové poznání u dětí. Dále je důležitá láska k dětem a víra. Mám víru, že oni to zvládnou, že jsou to téměř dokonalé bytosti a já se mám od nich co učit a oni ode mě. Mám snahu, aby z dětí

vyrostli charakterní lidé. Mám víru v to, že to děti mohou zvládnout a naději, že je možné toho dosáhnout.

3. V čem si myslíte, že jste pro žáky příkladem a v čem se to projevuje?

Pracuji sama na sobě, snažím se vést spořádaný život. Jsem jim příkladem tím, jak jednám se svými kolegy, s jinými lidmi, v jednání k rodičům dětí. Řekla bych, že jsem příkladem ve způsobu života a v komunikaci s ostatními.

4. Kdy si myslíte, že nejste příkladem?

Nejsem příkladem, když se neovládnu a zakřičím na ně, když řeknu sprosté slovo.

5. V čem vidíte smysl výchovy, co považujete ve výchově za podstatné?

Chci, aby se děti naučily základní věci v komunikaci, aby se zajímaly o druhé a o dění ve společnosti, aby se uměly postarat o sebe i o druhé. Aby dokázaly mít svůj názor a rozumem zhodnotit, jak se mají správně rozhodnout. Aby byly v životě spokojené. Aby uměly identifikovat city a rozumově se k dané situaci postavit. Aby se naučily spolu vycházet. Musí se naučit znát sami sebe. Měly by se naučit zvládat situace a zvnitřňovat svoje kladné návyky.

6. Jaký je váš názor na morální atmosféru na vaší škole?

Vedení se domluví a neřeknou změny, které si domluví. Jsme velká škola, máme první a druhý stupeň a existuje zde rivalita mezi prvním a druhým stupněm. Pokud mám problém, tak se dojdou zeptat. Učitelé na prvním stupni mají pocit, že jejich kolegové na druhém stupni nic nedělají a že neví, jak je jejich práce náročná. Člověk dělá, co považuje za správné.

Rozhovor s učitelkou, která učí na prvním stupni základní školy. Od roku 1996 pracovala jako vychovatelka, od roku 2001 pracuje jako třídní učitelka. Učí tedy 15 let. Věk 53 let. (DD)

1. Jaké hodnoty jsou ve vašem životě důležité a jak se v průběhu života měnily?

Na prvním místě bych uvedla zdraví, potom rodina, moudrost, láska. V průběhu života se moje hodnoty měnily. Dříve byla pro mě na prvním místě hodnota lásky, dnes je to moudrost nebo prozíravost.

2. Jaké charakterové vlastnosti byste si přisoudila při jednání se žáky?

V první řadě jsem k žákům spravedlivá v jednání i ve známkování. Snažím se přistupovat ke všem stejně. Naučila jsem se sebeovládání a mám přirozenou autoritu. Mám určitou vytrvalost, zaujetí o profesi, sebezapření.

3. V čem si myslíte, že jste pro žáky příkladem a v čem se to projevuje?

Nebojím se přiznat, že něco nevím. Učitel je jenom člověk a není dokonalý. Myslím si, že jsem kladným příkladem pro mé žáky, protože na základě mého působení si dvě žákyně vybraly, že budou také učitelkami.

4. V čem si myslíte, že nejste pro žáky příkladem?

V současné době si neuvědomuji, že bych někdy nebyla příkladem. Ale v minulosti jsem na žáky také zvýšila hlas a křičela.

5. V čem vidíte smysl výchovy a co považujete ve výchově za podstatné?

Osobnost učitele hraje ve výchově podstatnou roli. Součástí osobnosti člověka být dobrým učitelem je daná, člověk se s ní narodí, je ale také ovlivněna výchovou. Každý učitel je jiná osobnost. Chování a postoj učitele je složkou osobnosti, kterou učitelé předávají ve výchovném procesu žákům. Nejdůležitější je chování každého učitele, měl by si uvědomit, jak na děti působí. Smysl výchovy vidím ve vytváření dobrých vztahů mezi žáky. Uvědomuji si, že je důležitá komunikace dětí s učitelem i se sebou navzájem. Výchova k prosociálnosti, vytvářet prostor ke kladnému ovlivňování jednání dětí.

6. Jaký je váš názor na morální atmosféru ve vaší škole?

U nás v malém kolektivu je morální atmosféra dobrá.

Rozhovor s učitelkou, která působí na církevní základní škole. Učí na prvním stupni základní školy. Je jí 53 let a učí 17 let. (DM)

1. Jaké hodnoty jsou ve vašem životě důležité a jak se v průběhu života měnily?

Nejdůležitější hodnotou je víra v Boha, důvěra k lidem, sebeúcta. Během života se u mě hodnoty také měnily. V první polovině života jsem považovala za důležitou

hodnotu vzdělání, lásku, úspěch. Dnes je pro mě nejdůležitější hodnotou víra v Boha a v druhého člověka.

2. Jaké charakterové vlastnosti byste si přisoudila při jednání se žáky?

Například trpělivost, přijetí dítěte bez podmínek. Je to tzv. bezpodmínečná láska. Další vlastností je empatie, umět se do dítěte vcítit. Potom moudrost, učitel musí situaci zvládnout především rozumem. Snažím se být pravdivá a nic nepředstírám a přiznám svoje chyby. Pak jsem také umírněná. V jednání se žáky jim předkládám svou víru.

3. V čem si myslíte, že jste pro žáky příkladem?

Jsem příkladem v tom, že věřím v Boha. Jsem také příkladem v sebepřijetí. Také v tom, aby zvládali různé životní situace a byli stateční. Jsem také pro ně příkladem, že mám naději, že se i nepříznivá situace dá vyřešit. Chtěla bych jim být příkladem v získávání vědomostí, vést je k samostatnosti.

4. V čem si myslíte, že nejste pro žáky příkladem?

Když svoji trpělivost neuřídím, když zakřičím. Projevím jasně svoje rozhořčení a potom se jdu omluvit. Učitel by neměl být vzteklý a projevovat zlobu.

5. V čem vidíte smysl výchovy, co považujete ve výchově za podstatné?

Ve formování morálních vlastností. Aby děti byly osobnostmi, aby nebyly jeden jako druhý, aby rozvíjely svoje obdarování, aby si uvědomovaly smysl života. Chci je vychovat k zodpovědnosti za svoje chování a k samostatnosti v rozhodování. Aby si uvědomovaly lásku k sobě samému, ke druhému člověku a k Bohu. Naučit je dodržovat zákony a pravidla. Chci předávat dětem úctu k druhému člověku, přijímání sebe sama, aby dokázaly spolupracovat, žily pravdivě, aby se nepřetvařovaly. Nalézaly v sobě to dobré a viděly pozitivní v tom, že lidé jsou si navzájem odlišní a tím se mohou doplňovat.

6. Jaký je váš názor na morální atmosféru na vaší škole?

Panuje tady důvěra, i když není stoprocentní, ale jsme jenom lidi. Snažíme se otevřeně komunikovat, není tady rivalita. Snažíme si pomáhat, mnoho věcí si sdílíme. Když je někdo na školení, pak předá materiály a snaží se kolegy informovat.

Jak jsme malá škola a je nás tu málo, tak se snažíme si vycházet vstříc. Hodně nám pomáhá víra a modlitba. Vedeme děti k prosociálnosti.

Rozhovor s učitelem a ředitelem na základní škole. Působí jako učitel matematiky.

Učí 23 let. Věk 46 let. (PP)

1. Jaké hodnoty jsou ve vašem životě důležité a jak se v průběhu života měnily?

Mojí zásadní hodnotou je rodina, vztahy mezi lidmi. Měřitelná hodnota pro mě je spravedlnost. Ta je vzhledem k žákům nejdůležitější. V průběhu života se moje hodnoty měnily. Nejdříve byla u mě zásadní hodnota vzdělání, úspěch, dnes je to zdraví, rodina.

2. Jaké charakterové vlastnosti byste si přisoudil při jednání se žáky?

Při jednání se žáky se řídím rozumem. Jsem trpělivý, snažím se rozhodovat s rozumem. Moje kladná charakterová vlastnost je rozvaha. Jsem empatický. Mám radost ze života, jsem veselý.

3. V čem si myslíte, že jste pro žáky příkladem?

Učitel musí být přirozenou autoritou. Musí za děti bojovat a přijímat každého jedince takový jaký je. Nesmí lhát, musí být pro děti kladným příkladem. Snažím se o partnerský přístup jak ve vztahu učitel žák, tak ve vztahu učitel rodič.

4. V čem si myslíte, že nejste příkladem?

Nejsem plánovací typ. V tomto mám rezervy, nejsem prozíravý. V jednání se žáky mě nenapadá žádný příklad. Snažím se jednat podle dohodnutých pravidel. Ve vztahu s lidmi jsem dost přísný, když je nějaký problém. Jsem nepořádný.

5. V čem vidíte smysl výchovy, co považujete ve výchově za podstatné?

Úloha učitele je odhalit u dětí skrytý talent. Učitel by měl učit děti spolupráci, komunikaci mezi sebou, dokázat prezentovat svoje výsledky. Snažíme se zavádět etickou výchovu, snažíme si s dětmi povídat. Dítě může říct svůj názor, posiluje se tím u dětí sebehodnocení. Naučit žáky být k sobě navzájem otevření a být k sobě upřímní. Jsem přesvědčen, že smyslem výchovy je vychovat z dětí charakterní lidi. Žák by měl být odpovědný za své chování. Učí se chovat podle pravidel, být slušný.

6. Jaký je váš názor na morální atmosféru ve škole?

Snažíme podporovat vztahy mezi učiteli a dalšími zaměstnanci školy společnými akcemi. Například na Den učitelů jsou soutěže v týmech. Suplování napříč celou školou a také děláme v tomto výročí projektový den. Učitelé z prvního stupně učili děti na druhém stupni a naopak. Další věcí je společenská místnost, které říkáme kavárna, kde se scházíme a učitelé tu mají zázemí. Setkává se tu první stupeň s druhým. Snažíme se spolu co nejvíce spolupracovat, pomáhat si, mít k sobě důvěru.

Abstrakt:

URBANOVÁ, M. *Křesťanské ctnosti, osobnost učitele základní školy a jeho morální působení na žáky*. České Budějovice 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Klíčová slova:

Křesťanské ctnosti, psychologické pojetí hodnot, charakterové vlastnosti, osobnost učitele, výchovný styl učitele, etická výchova, prosociální výchova, morální atmosféra, kvalitativní výzkum, obsahová analýza dat.

Práce se zabývá otázkou, jestli lze v jednání učitele na základní škole identifikovat charakterové prvky korespondující s křesťanskými ctnostmi. Nejprve definujeme pojem ctnost a zabýváme se ctnostmi z pohledu dějinného vývoje. Dále dělíme ctnosti na kardinální a teologické. Poté charakterizujeme pojem hodnota z filozofického a psychologického hlediska včetně charakteru. Ve druhé kapitole se zmiňujeme o osobnosti učitele, významu příkladu učitele a jeho morálním působení na žáky. V poslední kapitole provádíme kvalitativní výzkum pomocí obsahové analýzy dat. Z kvalitativního výzkumu vyplývá, že ctnosti lze nalézt v postojích, v charakterových vlastnostech a v hodnotách. K předávání ctností dochází prostřednictvím vlastního příkladu každého učitele.

Abstract:

URBANOVÁ, M. *Christian virtues, personality of an elementary teacher and his moral impact on pupils*. České Budějovice 2016. Bachelor thesis South Bohemian university in České Budějovice. Theological faculty. Department of Pedagogy. The Bachelor thesis supervisor doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Key words:

Christian virtues, psychological concept of values, character traits, personality of a teacher, educational style of a teacher, ethical education, prosocial education, moral atmosphere, qualitative research, content data analysis.

The paper deals with a question whether it is possible to identify any character elements of an elementary teacher that would agree with Christian virtues. First, we define the notion of a virtue and view the virtues from the historical development. Further, we divide the virtues into cardinal and theological ones. After that we characterize the term value from philosophical and psychological point of view, inclusive of the term character. In the second chapter, we mention the teacher's personality, the significance of teacher's example and his moral effect on pupils. In the last chapter, we provide a qualitative research using a content data analysis. From the qualitative research we can see that virtues can be found in attitudes, personality traits and values. The transmission of virtues occurs mainly by its own example of each teacher.